

ОВЧАРСТВО МАЂАРСКЕ И КРАЉЕВИНЕ СХС/ЈУГОСЛАВИЈЕ ИЗМЕЂУ ДВА СВЈЕТСКА РАТА

Анстракт: У раду се, на основу необјављене архивске грађе, статистичких годишњака, штампе, стране и домаће литературе, говори о овчарству, расама и сојевима оваца у Мађарској и Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца/Југославији између два свјетска рата. У поједини годинама се упоређује број оваца на 100 становника, укупан број стоке и појединих сточних врста и заступљеност сваке сточне врсте у процентима. Укупан број оваца, број на 100 становника и број на км² упоређен је у Мађарској, Југославији, Аустрији, Бугарској, Чехословачкој, Грчкој, Италији и Румунији.

Кључне ријечи: овчарство, Мађарска, Краљевина СХС, Југославија.

Овчарство је важна грана сточарске производње у свијету, јер се овца гаји свуда, изузев на половима и по пустињама, користећи минимум хране за своје одржавање. Према различитим условима гајења створене су различите расе оваца: за производњу вуне, меса, млијека и разних комбинација.¹

Овчарство је на територији Мађарске и Југославије било једна од традиционалних грана сточарства. У доба индустријске револуције отворане су фабрике за предење и ткање, што је знатно повећало потражњу за вуном. Потражњу је пратио и одгајивачки рад, па је у то вријеме развијен читав низ нових раса оваца. На садашњој територији Мађарске увелико се развијало узгајање оваца јер је потреба аустријских предионица за вуном била велика. У XIX вијеку постепено су модернизовани пашњаци из ранијег периода. Вуна је двадесетих година XIX вијека била најважнија извозна сировина Мађарске.²

На високопрофитабилним тржиштима вуне до почетка XIX вијека појављују се Аустралија, Сједињене Америчке Државе, а потом и Нови Зеланд. Развојем поморског транспорта долази до засићења европског тржишта јефтенијом и квалитетнијом ваневропском вуном, што је довело до масовног пада њене

¹ Јован Белић, *Албум раса стоке*, Научна књига, Београд 1991, стр. 371.

² Петар Рокај, Золтан Ђере, Тибор Пал, Александар Касаш, *Историја Мађара*, Београд 2002, стр. 394.

цијене и редуковања броја оваца.³ Претварањем већине необрадивог земљишта у обрадиво, не само да су површине пашњака смањене, него је и њихов квалитет опао. Број оваца у Мађарској смањен је од краја 1869. године до 1911. године са 7,2 на 2,4 милиона грла. У исто вријеме започета је замјена раса домаћих оваца продуктивнијим страним расама. Домаће овце са дугом вуном замјењују се увозним расама са кратком вуном, јер је текстилна индустрија тражила управо ту врсту вуне.⁴ Све више су због квалитета вуне гајене мерино овце.⁵ У Србији, Црној Гори, Херцеговини, Босни и другим дијеловима југословенског простора највише је гајена домаћа овца праменка, чија је вуна слабог квалитета.⁶

За вријеме Првог свјетског рата у европском зараћеним државама смањена је пољопривредна производња углавном због ратних дејстава, недостатка пољопривредног инвентара, теглеће стоке и мушке радне снаге. У Мађарској је дошло до пада пољопривредне производње због несташнице ђубрива и радне

³ [http://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop425/2011_0001_520_magyarorszag_tortene/ch01s02.html (24.11.2017)]

⁴ [<http://mek.oszk.hu/02100/02185/html/314.html> (22.11.2017)]

⁵ Петар Рокај, Золтан Ђере, Тибор Пал, Александар Касаш, *Историја Мађара*, Београд 2002, стр. 394. Још су стари Грци гајили овце са фином вуном, које су биле поријеклом из Мале Азије. Касније су се ове овце прошириле по Римској империји, а одатле су послје њене пропасти пренијете у Шпанију, гдје је од њих, захваљујући добрим условима, створена позната мерино овца. Ова овца давала је финију вуну него све дотад познате расе оваца. Пошто је мерино вуна била много тражена и имала је и високу цијену, то је Шпанија, да би сачувала монопол у њеној производњи, законом забранила сваки извоз мерино оваца. На овај начин она је успјела да веома дуго држи монопол у производњи fine вуне. Тек од 16. вијека мерино овца је почела из Шпаније да се шири по цијелом свијету (Свијан Мектић, Душан Латновић, Горан Грубић, *Одгајивање, репродукција, селекција и исхрана овца*, Универзитет у Београду, Пољопривредни факултет, Београд 2007, стр. 127). За вријеме Марије Терезије 1771. године први пут су увезени из Шпаније мерино типови и смјештени у Мркопаљ (Горски Котар), гдје је формирана прва станица за гајење мерино оваца у тадашњој Аустроугарској. Расформирањем ове станице дио запата је пребачен у Мађарску (Милан Крајиновић, *Овчарство и козарство*, Нови Сад 2006, стр. 33).

⁶ Праменка је општи појам за нашу домаћу примитивну овцу, која је настала под релативно оскудним и slabим приликама исхране. Када престане паша, дубоко у јесен, већина стада се враћа на зимовање у села, гдје им је спремна зимска исхрана, која је, као и љетна, веома оскудна. Праменка је веома отпорна и у тешким условима даје одређене економске користи. Сврстава се у групу раса комбинованих производних особина. Некада је била раширена у читавој Европи. Интензивирањем пољопривреде мијења се и расни састав у појединим земљама. Тако је у највећем проценту некадашња примитивна овца замијењена продуктивнијим расама у земљама централне Европе, а задржала се у великом проценту на југу Европе и то посебно на Балканском полуострву. На југословенском простору праменка се дијели на сојеве, а разликују се по величини, приносу и квалитету вуне, затим боји вуне и длаке. Спада у групу оваца комбинованих производних способности, како меса тако и млијека, а и вуне. Има руно састављено од отворених, дугачких, шиластих, грубих праменова. Сојеви се називају према географским рејонима (Свијан Мектић, Душан Латновић, Горан Грубић, *Одгајивање, репродукција, селекција и исхрана овца*, Универзитет у Београду, Пољопривредни факултет, Београд 2007, стр. 79–80).

снаге.⁷ Паду је допринијела и оскудна жетва 1916. године, након које је услиједила дуга, хладна зима, од тада па надаље запамћена као "репата зима". Чак и у Мађарској, некада издашном пољопривредном извознику, људи су јели коње и псе.⁸

У Србији је пољопривредна производња смањена у рату за 30–40%. Конфискацијом и одвођењем стоке у непријатељске земље смањен је сточни фонд за 70%. Црна Гора је такође била тешко погођена ратом и из ње је окупатор одвео приличан број стоке. Други крајеви новонастале државе Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца претрпјели су у рату знатно мању штету.⁹

Мировним споразумом у Тријанону 1920. године Мађарска је остала без двије трећине територије и готово шездесет посто становника, од којих су 3.200.000 били Мађари. Главнина територије и становништва припала је сусједним државама, међу којима је и Краљевина Срба Хрвата и Словенаца.¹⁰ Она је 1929. године промијенила име у Краљевина Југославија и административно је подијељена на девет бановина. Површина смањене Мађарске (Табела 1) износила је 92.916 км², а Југославије 248.488 км². Површина Југославије била је већа за 155.572 км² односно за 167%. У Југославији је, по процјени, 1925. године живјело 12.747.151 људи, а у Мађарској 8.364.653. Југословенско становништво је било бројније од мађарског за 4.382.498 душа односно за 52%. У Мађарској је на 1 км² живјело 90,02 становника, а у Југославији 51,30, па је Мађарска била знатно гушће насељена од Југославије.

Држава	Површина	Број становника 1925 (по процјени)	На 1 км ²
Мађарска	92.916 км ²	8.364.653	90,02
СХС (Југославија)	248.488 км ²	12.747.151	51,30

Табела 1. Површина и становништво Мађарске и Југославије 1925. године¹¹

Мађарска влада је у децембру 1920. године донијела програм аграрне реформе. Око 425.000 породица, углавном пољопривредних радника без властите земље, добио је земљу. Реформа је повећала број ситних посједа, а више од 20% укупног становништва су остали пољопривредни радници без земље.¹² У Југославији је спровођењем аграрне реформе око пола милиона сељачких

⁷ Mihály Ivicz, *A magyar mezőgazdaság XX. századi helyzetének elemzése különös tekintettel a kisbirtokra*, Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Budapest 2004, стр. 16.

[<http://mek.oszk.hu/08300/08387/08387.pdf> (28.11.2017)]

⁸ Dž. Dž. Mejer, *Svet se ruši, Povest o Velikom ratu, 1914 – 1918*, Beograd 2015, стр. 418.

⁹ Nikola Vučo, *Poljoprivreda Jugoslavije (1918–1941)*, Rad, Beograd 1958, стр. 7–8.

¹⁰ Margaret MacMillan, *Mirotvorci, Šest mjeseci koji su promijenili svijet*, Zagreb 2008, стр. 330; Laszlo Kontler, *Povijest Mađarske, Tisuću godina u Srednjoj Evropi*, Zagreb 2007. стр. 347.

¹¹ Joso Lakatoš, *Privredni almanah Jugoslovenskog Lloyd*, Zagreb 1929, стр. 2.

¹² Laszlo Kontler, *Povijest Mađarske, Tisuću godina u Srednjoj Evropi*, Zagreb 2007. стр. 352.

породица добило земљу на рачун 10.000 велепосједника разних врста. Послије реформе у Југославији се створио огроман број ситних сеоских газдинстава, скоро два милиона (1.985.000). Аграрна реформа је укинула феудалне односе и отворила могућност за продирање капитализма у све поре живота села, али је изазвала опадање приноса на земљи.¹³

Доминантна привредна грана у Југославији и Мађарској у међуратном периоду била је пољопривреда. Удио пољопривреде у укупном националном дохотку Југославије износио је преко 50%. Године 1935. у Југославији је на пољопривреду отпадало 50,8% националног дохотка, а године 1937. пољопривреда је остваривала тачно 50% националног дохотка.¹⁴ У Мађарској удио пољопривреде у националном дохотку земље био је знатно мањи, а зависио је од жетве. Ако је жетва била добра и национални доходак је био већи. Од године 1924/25. до године 1937/38. највиши је био 1926/27. и износио је 42,2% националног дохотка, а најнижи је остварен 1927/28. године, само 31,6% националног дохотка.¹⁵ Просјечан национални доходак од пољопривреде за тих 14 година износио је 35,8% националног дохотка Мађарске.

Прије Првог свјетског рата био је развој мађарске пољопривреде углавном условљен чињеницом да је Мађарска дио Аустроугарске, која је чинила једну економску цјелину. Мађарска пољопривредна производња морала је прво да обезбиди остале дијелове Монархије, тако да је њен западни дио узимао мађарске вишкове (говеда 100%, маст 93%, житарице и брашно 95%, вино 94%).¹⁶

Док су до 19. вијека овце углавном држане ради меса, а затим је вуна била разлог њиховог узгоја, између два свјетска рата влада Мађарске настојала је разним мјерама да повећа млијечност оваца, а самим тим и производњу овчијег млијека и млијечних производа. Оплемењивање и селекција оваца обично је вршено на великим имањима. До краја тридесетих година око половине оваца је мужено.¹⁷ На простору послеријатне Мађарске и прије Првог свјетског рата пољопривреда је била интензивнија него у дијеловима који су јој одузети. Овчарство је било интензивније, а број продуктивнијих мерино оваца био је већи. У Мађарској су 1911. године мерино овце биле заступљене са 31,9%, рацка и цигаја са 59,4%, а њемачке дебеле овце (њемачка дебела месната овца

¹³ Vladimir Dedijer, *Ekonomika Kraljevine Jugoslavije*, у: *Istorija Jugoslavije*, Просвета, Београд 1972, стр. 422.

¹⁴ Драган Алексић, *Привреда Србије у Другом светском рату*, Институт за новију историју, Београд 2002, стр. 21.

¹⁵ Peter Gunst, *Politisches system und Agrarstruktur in Ungarin 1900–1945*, Jargang 29, Institut für Zeitgeschichte, München–Berlin 1981, стр. 407,
[http://www.ifz-muenchen.de/heftarchiv/1981_3_3_gunst.pdf (21.5.2017)]

¹⁶ Peter Gunst, *Politisches system und Agrarstruktur in Ungarin 1900–1945*, Jargang 29, Institut für Zeitgeschichte, München–Berlin 1981, стр. 400,

[http://www.ifz-muenchen.de/heftarchiv/1981_3_3_gunst.pdf (21.5.2017)]

¹⁷ [<http://mek.oszk.hu/02100/02185/html/314.html> (22.11.2017)]

настала је у Њемачкој укрштањем и селекцијом у 19. вијеку) са 8,7% свих оваца. Послије рата процентуална заступљеност се увелико измијенила. Процент мерино оваца је повећан на 70,3%, а њемачких дебелих оваца на 10,2%, док се проценат рацке и цигаје смањило на трећину предратног и износио је 19,5%.¹⁸ Након Првог свјетског рата популација оваца наставила је да опада. У међуратном периоду њихов број се кретао између 1,5 и 2 милиона. Квалитет оваца се побољшавао и до 1942. године 90% свих оваца биле су са кратком вуном.¹⁹

Југославија је за разлику од Мађарске била овчарска земља, међутим она ипак своје потребе за вуном није могла да задовољи па је 47% вуне увозила. Највише оваца у Југославији припадало је најлошијим врстама, које су давале малу количину вуне лошег квалитета, слабе крупноће и млијечности. Вуна домаћих оваца није имала већу употребу у индустрији, сем за ћебад и просто сељачко сукно. Доминантна раса оваца и у међуратном периоду остала је праменка. Од око девет милиона оваца 1928. године (рачунајући и прикривене овце) било је 7,3 милиона праменки, чији су најбољи сојеви: пештерски, овчеполски, галички, приворски, кривовирски, сомборски, пиротски и влашићи. За разлику од праменки, чија је вуна груба, нешто боља вуна била је од оваца језерки (овца настала у XVIII вијеку укрштањем праменке са бергамском, падованском, а вјероватно и мерино расама), које су живјеле у Словенији. Квалитетнију вуну од језерки имале су цигаје, којих је у земљи било око 450.000.²⁰ У сјеверним дијеловима земље, углавном у Војводини, узгајана је мерино овца, која је много укрштана са цигајом, а у мањем броју хемпшир и друге пасмине.²¹

У Југославији су од све стоке по бројности овце биле на првом мјесту (Табела 2), а у Мађарској на трећем мјесту, иза свиња и говеда. Број оваца на 100 становника (Табела 3) од 1924. до 1938. године у Мађарској је варирао. Године 1924. био је највећи и износио је 21,92 овце на 100 становника. Од тада се стално смањивао и најнижи је био 1934. године (12,22 грла), да би се до

¹⁸ Peter Gunst, *Politisches system und Agrarstruktur in Ungarin 1900–1945*, Jargang 29, Institut für Zeitgeschichte, München–Berlin 1981, стр. 403,

[http://www.ifz-muenchen.de/heftarchiv/1981_3_3_gunst.pdf (21.5.2017)]

¹⁹ [<http://mek.oszk.hu/02100/02185/html/314.html> (22.11.2017)]

²⁰ *Врбаске новине*, број 1038, Бања Лука, 14. јула 1936, стр. 3; Људевит Прохаска, *Пољопривреда и њено унапређење*, Јубиларни зборник живота и рада Срба, Хрвата и Словенаца, 1918–1928, I део, Београд 1929, стр. 328. Цигаја раса увезена је у Војводину из Румуније у 18. вијеку. Њено поријекло је из Мале Азије. Овца је са комбинованим производним способностима (млијек, месо, вуна) и најбоља је раса равничарских терена. Највише је на југословенском простору има у Срему, Банату, Бачкој, Барањи и Славонији. Узгаја се у Мађарској, Чешкој, Словачкој, Русији, Румунији и Бугарској (Свијан Мектић, Душан Латиновић, Горан Грубић, *Odgajivanje, reprodukcija, selekcija i ishrana ovaca*, Univerzitet u Beogradu, Poljoprivredni fakultet, Beograd 2007, стр. 92–95; Milan Krajinović, *Ovčarstvo i kozarstvo*, Novi Sad 2006, стр. 30)

²¹ Људевит Прохаска, *Пољопривреда и њено унапређење*, Јубиларни зборник живота и рада Срба, Хрвата и Словенаца, 1918–1928, I део, Београд 1929, стр. 343; Владимир Давидовић, *О сточарству*, Народни календар Напред за годину 1940, Политика и друштво, Београд 1940, стр. 78.

1938. године повећао на 17,94 овце на 100 становника. У Југославији се, ако изузмемо 1929. годину, када је на 100 становника долазило 56,57 оваца, број оваца на 100 становника стално повећавао. Од 1924. до 1938. године он се повећао од 59,99 на 65,67 грла на 100 људи. Мађарска је у укупном броју имала 1.804.100 оваца, што је за више од четири пута мање од Југославије, која је имала 7.906.800 грла. Мађарска је имала на км² 20,34 овце (Табела 4), што је мање него што је имала Југославија (28,90 грла).

	Мађарска (1926. г.)		Југославија (1925. г.)	
Коњи	884.700	12,46%	1.106.100	6,32%
Магарци, мазге и муле	6.700	0,09%	109.700	0,63%
Говеда	1.839.400	25,89%	3.768.100	21,53%
Свиње	2.520.000	35,48%	2.802.400	16,01%
Овце	1.804.100	25,40%	7.906.800	45,17%
Козе	48.600	0,68%	1.810.700	10,34%
Укупно	7.103.500	100%	17.503.800	100%

Табела 2. Укупан број стоке и појединих сточних врста и заступљеност сваке сточне врсте у процентима у Мађарској и Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца/Југославији

Држава	1924	1926	1929	1934	1938
Мађарска	21,92	21,33	18,15	12,22	17,94
СХС/Југославија	59,99	60,64	56,57	60,67	65,67
<i>Разлика</i>	<i>38,07</i>	<i>39,31</i>	<i>38,42</i>	<i>48,45</i>	<i>47,73</i>

Табела 3. Број оваца на 100 становника у Мађарској и Југославији у појединим годинама²²

Држава	Година бројања	Укупан број оваца	Број на 1 км ²	Број на 100 становника
Аустрија	1923.	597.400	7,12	9,13
Бугарска	1920.	8.992.600	86,50	175,59
Чехословачка	1925.	861.100	7,02	6,91
Грчка	1923.	5.643.300	40,00	102,60
Италија	1918.	11.753.900	37,90	28,98

²² Peter Gunst, *Politisches system und Agrarstruktur in Ungarin 1900–1945*, Jargang 29, Institut für Zeitgeschichte, München–Berlin 1981, стр. 417,

[http://www.ifz-muenchen.de/heftarchiv/1981_3_3_gunst.pdf (21.5.2017)];

Statistički godišnjak za 1933. godinu, Knjiga V, Општа државна статистика, Краљевина Југославија, Београд 1935; *Statistički godišnjak za 1938–1939. godinu*, Knjiga IX, Општа државна статистика, Краљевина Југославија, Београд 1939; *Статистички годишњак за 1940. годину*, Knjiga X, Општа државна статистика, Краљевина Југославија, Београд 1941.

Југославија	1925.	7.906.800	28,90	59,80
Мађарска	1926.	1.804.100	20,34	22,59
Румунија	1925.	12.950.200	43,91	77,37

Табела 4. Бројно стање оваца у Краљевини Срба Хрвата и Словенаца/Југославији, Мађарској и појединим сусједним земљама према подацима Интернационалног пољопривредног института у Риму²³

Ако упоредимо број оваца²⁴ (Табела 4) у Мађарској, Југославији и појединим њима сусједним државама – Аустрији, Бугарској, Чехословачкој, Грчкој, Италији и Румунији – долазимо до резултата да највише оваца имају Румунија (12.950.200) и Италија (11.753.900), затим Бугарска (8.992.600) и Југославија (7.906.800), а најмање Аустрија (597.400), Чехословачка (861.100) и Мађарска (1.804.100). По броју оваца на 100 становника прве су Бугарска (175,59) и Грчка (102,60), па Румунија (77,37) и Југославија (59,80), а задње су Чехословачка (6,91), Аустрија (9,13), Мађарска (22,59) и Италија (28,98). На 1 км² највише оваца има Бугарска (86,50), затим Румунија (43,91), Грчка (40,00) и Италија (37,90), а најмање Чехословачка (7,02), Аустрија (7,12), Мађарска (20,34) и Југославија (28,90).

Један од најстрашнијих феномена послје рата била је неконтролисана инфлација усљед финансирања ратне економије, акумулације огромних дугова, драстичног опадања пољопривредне и индустријске производње и у појединим случајевима исплате обештећења. Хиперинфлација је тешко погодила пет земаља – Њемачку, Аустрију, Мађарску, Пољску и Италију. Румунија и Бугарска су такође трпјеле огромну инфлацију.²⁵ Продуктивност мађарске земљорадње тешко је прелазила продуктивност балканских земаља, а јаз између Мађарске и развијених западних земаља, попут Белгије и Данске, ширио се. Број грла стоке у Мађарској је чак и 1938. остао мањи него што је био 1911. године.²⁶

Извоз оваца из Југославије није долазио до знатнијег изражаја јер је потражња овчијег и јагњећег меса у средњој Европи била веома слаба. Једино је енглеска увозила веће количине овога меса, али је она своје потребе задовољавала из сопствених колонија. Већи интересенти за југословенску робу биле су Грчка, Турска и Египат, али је на том тржишту Југославија наишла на снажну конкуренцију неких европских земаља, које су у ове земље извезиле смрзнуто овчије месо. Италија је увозила извјестан број оваца, али у смањеном обиму. Грчка је увозила овце како би их извезила и тако стицала одређена

²³ Joso Lakatoš, *Privredni almanah Jugoslovenskog Lloyd, Zagreb 1929*, стр. 37.

²⁴ Године бројања су различите, што умањује тачност поређења.

²⁵ Ivan T. Berend, *Ekonomska istorija Evrope u XX veku, Ekonomski modeli od laissez-faire do globalizacije*, Beograd 2009, стр. 65.

²⁶ Laszlo Kontler, *Povijest Mađarske, Tisuću godina u Srednjoj Evropi*, Zagreb 2007. стр. 357.

средства шпекулацијом. Од некадашњег увозника, Турска тридесетих година постаје опасан конкурент.²⁷

У периоду од 1928. године до 1930. године укупни југословенски извоз у Француску није прелазио 4%, па су 1931. године одобрени контингенти.²⁸ Године 1933. основни проблеми су остали исти: контингенти су били ниски, извоз је био безначајан, чак ни обавезна роба се није могла продати. Француска је из Југославије узимала 200, а из Мађарске 18.000 оваца.

Већ приликом посјете премијера Стојадиновића Паризу септембра 1935. године Француска је смањила мађарски, а повећала југословенски контингент за овце, али то није било искориштено. Умјесто 14.000 оваца, од јесени 1935. до прољећа 1936. године стигло је само 1.400 оваца, а за то су биле криве француске трговинске мјере. Француска влада је предложила у прољеће 1936. године да продаје више оружја, а да већим увозом извуче свој новац из Југославије. Осмог децембра 1936. године потписан је нови трговински споразум, који је имао да повећа француски увоз, али и да омогући плаћање ануитета француским портерима. Дате су олакшице за југословенско дрво. Цијела серија додатних споразума омогућила је извоз кукуруза и других артикала. Наравно, Француска је пристала да купи југословенску робу, али прије свега зато да би Југославија зарађеном сумом отплаћивала дугове. Трговински аташе Шантић био је увјерен да "Француска није ни најмање измијенила ограничења увоза и административне тешкоће у погледу искориштавања контингената". Тако 1936. године нису искориштени контингенти за овце и месо, јер су царине биле превелике.

Њемачко-југословенски трговински споразум од јула 1934. године омогућио је снажнији извоз у Њемачку, која је спроводила нову политику великог економског простора. Њемачка је робу куповала и плаћала изнад свјетског нивоа цијена. Њемачка је масовно куповала робу из Мађарске, Југославије, Румуније и Бугарске, узимајући 30% њиховог извоза, лиферијући 23% њиховог увоза. Њемачка је све плаћала клирингом, без девиза, стварајући затворено економско подручје с кога је потискивала остале државе.²⁹

У записнику са састанка представника Министарства трговине и индустрије и банске власти Бановине Хрватске, одржаног 27. фебруара 1940. године у Загребу, наведено је да је: "Послије оснивања Експортног завода у Скопљу са Грчком уговорен годишњи контингент од 700.000 грла". Међутим, Југославији је била за "извоз потребна још која страна пијаца јер су Грци злоупотребљавали југословенску упућеност на њихов увоз. Покушало се са извозом у Њемачку те

²⁷ Милан Лазић, *Пољопривредна производња Краљевине Југославије*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд 1999, стр. 112–115.

²⁸ Vuk Vinaver, *Jugoslavija i Mađarska 1933–1941*, Institut za savremenu istoriju, Izdavačko preduzeće "Narodna knjiga", Beograd 1976, стр. 414.

²⁹ Vuk Vinaver, *Jugoslavija i Francuska između dva svetska rata*, (Da li je Jugoslavija bila francuski "satelit"), Beograd 1985, стр. 444–446.

је послано 15 вагона оваца". И сама та чињеница утицала је на то да Грци попусте. Очекивало се да ће се стање поправити "кад буду кланице и хладњаче подигнуте на југу".³⁰

Жељко Савановић

Овчарство Мађарске и Краљевине СХС/Југославије
између два свјетска рата

Резиме

Овчарство је на територији Мађарске и Југославије било једна од традиционалних грана сточарства. У међуратном периоду у Југославији су од све стоке по бројности овце биле на првом, а у Мађарској на трећем мјесту, иза свиња и говеда. Број оваца на 100 становника, на км² и укупан број већи је у Југославији него у Мађарској. У Мађарској се највише узгајала мерино овца, затим рацка и цигаја, па њемачка дебела овца. Доминантна раса оваца у Југославији била је праменка, а узгајане су још цигаја, језерка, мерино и друге пасмине. Овце су држане за домаћу употребу (производњу вуне, меса и млијека), а вишак грла су обје земље извозиле.

Извори и литература:

Необјављени извори:

- Војни архив
- Војска Краљевине Југославије

Остали извори:

- *Врбаске новине*, Број 1038, Бања Лука 14. јула 1936.
- *Statistički godišnjak za 1933. godinu*, Књига V, Општа државна статистика, Кралjevina Југославија, Београд 1935.
- *Statistički godišnjak za 1938–1939. godinu*, Књига IX, Општа државна статистика, Кралjevina Југославија, Београд 1939.
- *Статистички годишњак за 1940. годину*, Књига X, Општа државна статистика, Краљевина Југославија, Београд 1941.

³⁰ Војни архив, Војска Краљевине Југославије, 332–2, док. бр. 36, Zapisnik konferencije održane po prijedlogu Stručnog odbora za stoku između predstavnika Ministarstva trgovine i industrije i Ban-ske vlasti u Zagrebu održane 27. februara 1940.

Литература:

- Алексић Драган, *Привреда Србије у Другом светском рату*, Институт за новију историју, Београд 2002.
- Белић Јован, *Албум раса стоке*, Научна књига, Београд 1991.
- Berend Ivan T., *Ekonomska istorija Evrope u XX veku, Ekonomski modeli od laissez-faire do globalizacije*, Beograd 2009.
- Vučo Nikola, *Poljoprivreda Jugoslavije (1918–1941)*, Rad, Beograd 1958.
- Давидовић Владимир, *О сточарству*, Народни календар Напред за годину 1940, Политика и друштво, Београд
- Dedijer Vladimir, *Ekonomika Kraljevine Jugoslavije, у: Istorija Jugoslavije*, Просвета, Beograd 1972.
- Kontler Laszlo, *Povijest Mađarske, Tisuću godina u Srednjoj Evropi*, Zagreb 2007.
- Крајиновић Милан, *Ovčarstvo i kozarstvo*, Novi Sad 2006.
- Лазих Милан, *Пољопривредна производња Краљевине Југославије*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд 1999.
- Lakatoš Joso, *Privredni almanah Jugoslovenskog Lloydа*, Zagreb 1929.
- Laszlo Kontler, *Povijest Mađarske, Tisuću godina u Srednjoj Evropi*, Zagreb 2007.
- MacMillan Margaret, *Mirotvorci, Šest mjeseci koji su promijenili svijet*, Zagreb 2008.
- Mejer Dž. Dž., *Svet se ruši, Povest o Velikom ratu, 1914–1918*, Beograd 2015.
- Mektić Cvijan, Dušan Latinović, Goran Grubić, *Odgajivanje, reprodukcija, selekcija i ishrana ovaca*, Univerzitet u Beogradu, Poljoprivredni fakultet, Beograd 2007.
- Прохаска Људевит, *Пољопривреда и њено унапређење*, Јубиларни зборник живота и рада Срба, Хрвата и Словенаца, 1918–1928, I део, Београд 1929.
- Рокај Петар, Золтан Ђере, Тибор Пал, Александар Касаш, *Историја Мађара*, Београд 2002.
- Vinaver Vuk, *Jugoslavija i Mađarska 1933–1941*, Institut za savremenu istoriju, Izdavačko preduzeće "Narodna knjiga", Beograd 1976.
- Vinaver Vuk, *Jugoslavija i Francuska između dva svjetska rata, (Da li je Jugoslavija bila francuski "satelit")*, Beograd 1985.

Интернет

- <http://mek.oszk.hu/02100/02185/html/314.html>

- http://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop425/2011_0001_520_magyarorszag_tortenete/ch01s02.html
- Mihály Ivicz, *A magyar mezőgazdaság XX. századi helyzetének elemzése különös tekintettel a kisbirtokra*, Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Budapest 2004, <http://mek.oszk.hu/08300/08387/08387.pdf>
- Peter Gunst, *Politisches system und Agrarstruktur in Ungarin 1900–1945*, Jargang 29, Institut für Zeitgeschichte, München–Berlin, 1981, http://www.ifz-muenchen.de/heftarchiv/1981_3_3_gunst.pdf